ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

Абашнік В.О.
кандидат філософських наук,
доктор філософії, завідувач кафедри
гуманітарних та фундаментальних
юридичних дисциплін ХЕПУ

Виклики суспільних трансформацій, або «часи невпевненості»

З 6 по 10 жовтня 2008р. у Йєнському університеті імені Фрідріха Шіллера (ФРН) відбувся 34-й Конгрес «Німецького товариства соціології» (Deutsche Gesellschaft fuer Soziologie) на тему «Часи невпевненості. Виклики суспільних трансформацій». Внаслідок загострення світової економічної та фінансової кризи у вересні-жовтні 2008р., активізації локальних політичних та воєнних конфліктів влітку 2008р. (зокрема, у Іраку та Афганістані, а також між Польщею та Росією, Росією та Грузією), тема про «часи невпевненості» виявилася ще більш актуальною, аніж уявляли собі організатори конгресу при її визначенні за два роки до цього. Саме тому останні події суспільного та політичного життя, включно до щоденних новин з преси та інших засобів масової інформації, були повсякчасно присутні на конгресі - особливо активно вони обговорювалися під час дискусій після доповідей та в приватних бесідах учасників конгресу.

Один з найстаріших європейських університетів - Йєнський, який святкував цього року свій 450-річний ювілей, мав серед своїх студентів, викладачів та випускників цілу плеяду видатних в майбутньому вчених, письменників та політичних діячів, серед яких були Лейбніц, Шіллер, Фіхте, Гегель, Маркс, а також перші професори Харківського університету – філософ Й.Б. Шад (1758-1834), політеконом та юрист Б. Райт (1770-1825), юрист Ф.К. Швайкарт (1780-1857). В цьому році Йєнський університет втретє в своїй новітній історії приймав німецьких соціологів. Спочатку в 1922р. там проходив 3-й німецький соціологічний конгрес на тему «Сутність революції», в рамках якої відбулося важливе протистояння «буржуазної» та «марксистської» соціології (персонально

представленої Максом Адлером та Карлом Грюнбергом). Кожна з цих двох шкіл тоді по-своєму проаналізувала Першу світову війну й викликану нею хвилю революцій в Європі та виказала прогнози щодо подальшого суспільного розвитку у світі. До речі, основні події 3-го конгресу були реконструйовані та представлені учасникам нинішнього, 34-го конгресу у вигляді цікавої півторагодинної аудіовізуальної програми. Наступна німецька «соціологічна зустріч» у Йєні відбулася вже за умов націонал-соціалістичної Німеччини у 1934р. і носила суто ідеологічний характер, оскільки сконцентрувалась на обговоренні таких тем як «Виховання через народний порядок», «Соціологія та дослідження рас» тощо. З цієї причини до Йєни тоді наважилися приїхати не всі відомі німецькі соціологи - всього було лише 17 учасників, тому замість повноцінного конгресу відбулася «соціологічна зустріч». Її співорганізатор Райнгард Гьон (Reinhard Hoehn) став незабаром одним із співробітників німецької спецслужби СС з питань «досліджень життєвого простору», а для найвідомішого йєнського соціолога 1930-х років Макса Бьома (Max H. Boehm) націонал-соціалістичним урядом Тюрінгії була відкрита нова кафедра в Йєні – «теорії народу та соціології народності». Події цієї «соціологічної зустрічі» та націонал-соціалістичного періоду Німеччини були відображені на спеціальній виставці для учасників цьогорічного 34-го конгресу.

Отже, після довгої перерви Йєні знову була надана можливість приймати німецьких та іноземних соціологів, однак і цього разу в «часи невпевненості», як гласила назва конгресу. Відкриття конгресу відбулося ввечері 6 жовтня 2008р. у святковому залі старовинного «Народного Дому» міста Йєни. З цієї нагоди перед учасниками конгресу та гостями з привітанням виступили прем'єр-міністр Федеральної землі Тюрінгія Дітер Альтгаус (Dieter Althaus), обербургомістр Йєни Альбрехт Шрьотер (Albrecht Schroeter), ректор Йєнського університету імені Фрідріха Шіллера Клаус Діке (Klaus Dicke) та місцеві організатори конгресу – йєнські професори соціології Клаус Дьорре (Klaus Doerre) та Штефан Лессеніх (Stephan Lessenich). На відміну від традицій німецьких та міжнародних наукових форумів, в рамках відкриття цього конгресу було виголошено не одну, а дві доповіді. Спочатку Голова «Німецького Товариства соціології» професор Ганс-Георг Зьоффнер (Hans-Georg Soeffner) виступив з темою «Критика соціологічного

розуму», показуючи зв'язок своєї доповіді з німецькою філософською та соціологічною традицією, що бере початок від основної праці засновника німецької класичної філософії І.Канта «Критика чистого розуму» (1781р.) – й до важливих робіт сучасних німецьких філософів та соціологів: йєнського професора Вольфганга Вельша («Розум. Сучасна критика розуму та концепція трансверсального розуму», 1996р.)[1] та ординаріуса з Карлсруе Петера Слотердайка («Критика цинічного розуму», 1983р.). До речі, основні роботи цих відомих авторів перекладено на українську мову.[2] Другу доповідь виголосив один з найвідоміших сучасних німецьких соціологів Ульріх Бек (Ulrich Beck), який є професором Мюнхенського університету імені Людвіга Максиміліана та Лондонської школи економіки та політичних наук. Його темою було «Нове вимірювання нерівності. Соціологічне Просвітництво у 21-му столітті». Цей авторитетний соціолог, який має виступи з доповідями не лише на міжнародних наукових конгресах, але й перед економістами та політиками багатьох країн світу (наприклад, у Державній Думі Росії, 2001р.), після критичної характеристики сучасної суспільної нерівності та світової кризи все ж схилився до оптимістичного погляду на майбутнє світового співтовариства. До речі, такий прогноз він виказав ще в своїй фундаментальній праці «Суспільство ризику» (1986р.).

В наступні чотири дні насиченої роботи 34-го Йєнського соціологічного конгресу всі заходи було розподілено на наступні групи: 1) *пленарні доповіді,* або засідання, в рамках яких з доповідями виступили найвідоміші та найавторитетніші німецькі та закордонні соціологи, 2) *секційні доповіді,* або доповіді в тематичних секціях та робочих групах, якими керували визнані фахівці певних соціологічних комплексів питань та в рамках яких виступали інші, переважно молоді соціологи, 3) *обідні лекції* відомих фахівців-соціологів, котрі були адресовані насамперед студентам та молодим дослідникам, 4) *дискусійні зустрічі* під девізом «Автор зустрічається з критикою», 5) *вечірні дискусії* за участі відомих та авторитетних соціологів, 6) виставка доповідей-плакатів або *«сесія по-*

[1] Див.: Абашник В.А. Концепция "трансверсального разума" у Вольфганга Вельша // Філософія: класика і сучасність. Матеріали III Харківських Міжнародних Сковородинівських читань. - Харків: Центр освітніх ініціатив, 1996. - С. 51-52.

[2] Див.: Вельш, Вольфганг. Наш постмодерний модерн. - Київ: Альтерпрес, 2004; Слотердайк, Петер. Критика цинічного розуму. - Київ: Тандем, 2002.

стерів», 7) форуми, 8) *культурна програма* (виставки, презентації, концерти тощо).

В рамках конгресу було проведено дев'ять *пленарних засідань*, або *пленумів*, котрі проходили щоденно з 09-00 до 12-30 години; й нажаль, одночасно, тому учасникам доводилося робити тяжкий вибір між двома або трьома цікавими тематичними пленумами. Кожен з цих пленумів, доповіді для яких відібрало компетентне журі з двох відомих професорів-соціологів, було присвячено певній тематиці: 1) «Антикорупційний союз та ренесанс громадянської публічності – сучасний хрестовий похід за моралізацію політики та суспільства?» (керівники: Ганс-Георг Зьоффнер та Дірк Тенцлер, Dirk Taenzler), 2) «Міграція та етнічні меншини: соціальна нерівність. Соціальний структурний аналіз та соціальна політика» (Штефан Лессеніх, Хайке Зольга, Heike Solga, та Аня Вайсс, Anja Weiss), 3) «Шляхи безпечного суспільства: суспільна, культурна та політична трансформації» (Карстен Келлер, Carsten Keller, та Аксель Грьонемайєр, Axel Groenemeyer), 4) «Великі трансформації постсоціалістичних суспільств» (Генріх Бест, Heinrich Best), 5) «Утворення общин як модус абсорбції невпевненості» (Рюдігер Корфф, Ruediger Korff, Вольфганг Шнайдер, Wolfgang L. Schneider, та Алоїс Ган, Alois Hahn), 6) «Зміна клімату та зростаюче забезпечення енергією: трансформація та соціальні зміни» (Дітер Нойберт, Dieter Neubert, та Ортвін Ренн, Ortwin Renn), 7) «Невпевнені зміни: інновації, (не)стабільність та суспільні впливи сучасного капіталізму» (Йєнс Бекерт, Jens Beckert), 8) «Релігія як ризик безпеки?» (Маттіас Кьоніг, Matthias Koenig, та Християн Лахузен, Christian Lahusen), 9) «Час трансформацій» (Клеменс Альбрехт, Clemens Albrecht, Беттіна Досьєн, Bettina Dausien, та Герберт Кальтгоф, Herbert Kalthoff). Кожне з цих пленарних засідань викликало чималий інтерес серед учасників конгресу, однак найбільш популярними були найактуальніші пленуми - перший («антикорупційний»), шостий («екологічний») та сьомий («антикапіталістичний»).

Найбільш численними та відвідуваними серед усіх заходів Йєнського соціологічного конгресу були *секційні засідання* та *засідання в робочих групах*, котрі проходили щоденно з 14-15 до 17-00 години. Всього було організовано більше 30 секційних засідань та робочих груп, які умовно можна розділити на три комплекси.

По-перше, серед суто теоретичних секцій були такі, як: «Соціологія знання», «Соціологія культури», «Біографічні дослідження», «Методи якісних соціологічних досліджень», «Моделювання та симуляція», «Соціальні індикатори», «Соціологія Східної та Центрально-східної Європи». По-друге, до комплексу антропологічних секцій належали наступні: «Вік (старіння) та суспільство», «Соціологія молоді», «Соціологія дитинства», «Освіта та виховання», «Жіночі та гендерні дослідження», «Сімейна соціологія», «Соціологія тіла та спорту», «Соціологія медицини та здоров'я», «Соціологія розвитку та соціальна антропологія». По-третє, до найбільш широкого тематичного комплексу прикладних секцій ввійшли такі: «Соціологія міст та регіонів», «Соціологія сільської місцевості та аграрна соціологія», «Соціологія організацій», «Соціологія споживання», «Соціальна політика», «Міграція та етнічні меншини», «Соціальна нерівність та соціальний структурний аналіз», «Соціологія професій», «Соціологія праці та промисловості», «Соціальні проблеми та соціальний контроль», «Політична соціологія», «Соціологія права», «Релігійна соціологія», «Екологічна соціологія», «Економічна соціологія», «Комунікативна соціологія та соціологія засобів масової інформації». Оскільки щоденно проходило від шести до десяти секційних засідань, причому до трьох секцій одночасно, то учасники конгресу завдяки відповідній збірці резюме повинні були та мали змогу наперед визначити для себе пріоритетні засідання та взяти в них участь.

Серед *обідніх лекцій*, на яких були присутні насамперед студенти-соціологи та молоді дослідники, слід виділити наступні: «Соціальна невпевненість та майбутнє держави достатку» професора Іана Гау (Ian Gough) з англійського університету Бат, «Трансформація статевих відношень – нові невпевненості» французької соціолога Маргарет Маруані (Margaret Maruani) з Парижу, «Зменшення безпеки в часи суспільних трансформацій» німецької доповідачки Ірене Дьоллінг (Irene Doelling) з Потсдаму. Крім цього, директор Колегіуму Макса Планка (Ерфурт) та відомий професор американського університету в Чикаго Ганс Йоас (Hans Joas) говорив про «Мир завдяки демократії?». Інший німецький соціолог Крістоф Дойчманн (Christoph Deutschmann) з Тюбінгену читав лекцію про «Фінансові ринки та середні прошарки (класи)». Після кожної лекції слухачі мали змогу поставити уточнюючі питання, а також поспілкуватися з авторитетними доповідачами-соціологами.

Крім цього, під час Йєнського конгресу кожного дня проходили *дискусійні зустрічі* під девізом «Автор зустрічається з критикою», в рамках яких відомий соціолог представляв свою тему, а один, два чи три інших соціологи критикували або вказували на слабкі місця позиції доповідача. Цією дискусією керував ведучий, який надавав змогу також іншим присутнім ставити питання авторові чи критикам та виказувати свої думки щодо теми дискусії. Зокрема, 7 жовтня 2008р. в якості автора-доповідача виступив Андреас Реквітц (Andreas Reckwitz) з Констанца на тему «Гібридний суб'єкт», якому опонували Карл-Зігберт Реберг (Karl-Siegbert Rehberg) з Дрездена та Уве Шіманк (Uwe Schimank) з Хагена. Вів дискусію йєнський соціолог Гартмут Роза (Hartmut Rosa), відомий своєю працею «Прискорення. Зміна структури часу в Новий час» (2005р.). Наступного дня, 8 жовтня 2008р., свою тему представив Гюнтер Дукс (Guenter Dux) з Фрайбергу – «Навіщо ще справедливість? Логіка капіталу, або політика в конфлікті з економікою». Дискусію вів лейпцігський соціолог Георг Фобруба (Georg Vobruba), а критиком виступив Йоганнес Бергер (Johannes Berger) з Маннгайму. Слід зазначити, що ця дискусія викликала особливу увагу у відвідувачів та учасників конгресу й мала особливий відтінок у погляді на сучасний розвиток у Німеччині з «тюрінгської точки зору», або з точки зору бувших громадян Німецької Демократичної Республіки, котрі під час дискусії вказували на певні переваги соціалістичної економіки над сьогоденним капіталізмом, зокрема у фінансовій підтримці державою пенсіонерів та материнства. В четвер, 9 жовтня 2008р, свою тему «Континґентність модерну» представляв Вольфганг Кньобль (Wolfgang Knoebl) з Гьоттінгену, котрому опонували Томас Швінн (Thomas Schwinn) з Гайдельбергу та Бернгард Еббінгхауз (Bernhard Ebbinghaus) з Маннгайму, а вела дискусію Ілона Остнер (Ilona Ostner) з Гьоттінгену. В останній день конгресу, 10 жовтня 2008р., Ріхард Мюнх (Richard Muench) з Бамбергу презентував тему «Академічна еліта», а критикували його Сабіне Массен (Sabine Massen) з Базеля, Андреа Маурер (Andrea Maurer) з Мюнхена та Райнхард Крекель (Reinhard Kreckel) з Галлє; вела цю дискусію Єва Барльозіус (Eva Barloesius) з Ессена. Ця тема викликала особливий резонанс серед учасників та продовжила одну з найважливіших дискусій конгресу – про якість виховання та освіти студентської еліти, про можливості та

умови повернення кращих німецьких випускників та фахівців з американських вузів назад до Німеччини тощо.

В рамках конгресу були також проведені *вечірні дискусії*, на які в якості основних учасників-доповідачів було запрошено авторитетних соціологів, зокрема з інших країн. Так, 7 жовтня 2008р. пройшло дві такі дискусії: в рамках першої відбувся виступ Колін Крауч (Colin Crouch) з Варвіка на тему «21-ше століття – епоха невпевненості?», а в рамках другої - Дітер Леппле (Dieter Laepple) з Гамбурга та Гельмут Беркінг (Helmut Berking) з Дармштадта за участі гамбурзького модератора Інгрід Брекнер (Ingrid Breckner) говорили про «Стратегії виживання в мега-містах». Також 9 жовтня 2008р. пройшло дві вечірні дискусії – спочатку французькі соціологи з Парижу Серж Пожам (Serge Paugam) та Робер Кастель (Robert Castel) говорили на тему «Небезпека - європейський феномен?», а потім Рольф Гьосснер (Rolf Goessner) з Бремену, Гюнтер Якобс (Guenther Jakobs) з Бонну, Ульріх К. Пройс (Ulrich K. Preuss) з Берліну та Трутц фон Трота (Trutz von Trotha) з Зігену обговорювали тему «На шляху до безпечної держави?». Зокрема, тут особливо гаряча дискусія відбулася щодо останніх кроків німецького уряду в напрямку спостереження за німецькими громадянами в інтернеті та за мобільним зв'язком з метою попередження та своєчасного реагування на можливі злочини.

Наступним комплексом заходів в рамках конгресу була виставка доповідей-плакатів або *«сесія постерів»* (Postersession), яка зазвичай характерна для конгресів та конференцій з природничих наук (астрономії, хімії, фізики, біології, математики тощо). Однак немало учасників Йєнського соціологічного конгресу відгукнулися на ініціативу організаторів й взяли участь у такій сесії плакатів, тобто своєрідній тематичній виставці певних соціологічних тем, які були наглядно відображені на «постерах» (плакатах) у вигляді короткого тексту тез, фотографій, схем, малюнків тощо. Біля них щоденно з 12-30 до 14-00 години чергували автори своїх доповідей-плакатів та пояснювали всім зацікавленим головні тези й особливості своїх тем та дискутували на ці питання з кожним бажаючим. Серед таких плакатних тем слід виділити наступні: «Унаслідування бідності, або про недоліки освіти» Розіне Домбровські (Rosine Dombrowski), «Парадокс соціальної теорії автологія-онтологія» Міхаеля Бетца (Michael Beetz), «Матеріальна гарантія як основне право?» Яна Гайдера (Jan Heider), «Діти сьогодення:

порівняння місто-село» Каті Кесслер (Katie Kessler), «Організаційні трансформації на прикладі реформи спеціалізованих вищих шкіл Швейцарії» Естер Камм (Esther Kamm), «Життєві цілі студентів Ростокського університету в залежності від напрямку та фази навчання» Ані Фаттеррот (Anja Vatterrot), Марі Карнайн (Marie Carnein) та Маріти Пльотнер (Marita Ploetner), «Особливості досвіду літніх лікарів-психоаналітиків» Петера Ульріха (Peter Uhlrich), «Пріоритетність забезпечення охорони здоров'я» Жанетт Вінкельхаге (Jeanette Winkelhage), «Конгломерації: повсякденні практики суб'єктивної безпеки» Марії Вольф (Maria Wolf) та Міхаели Ральзер (Michaela Ralser), «Реенектмент як соціально-науковий метод» Андреа та Бетті Пабст (Andrea, Betty Pabst). Серед цих звичайних соціологічних тем на виставці плакатів були представлені й декілька екзотичних, які привернули до себе найбільше відвідувачів, наприклад - тема «Почуття впевненості та невпевненості під час танцю сальса» Сільке Фагт-Кесслер (Silke Vagt-Kessler).

Також під час конгресу відбулося шість *форумів*, котрі являли собою дискусійні круглі столи або «дискусії на подіумі», так й інформативні зустрічі з фондами, видавництвами та іншими інституціями. Зокрема, 7 жовтня 2008р. в рамках першого форуму відбулася «дискусія на подіумі» на тему «1968 рік та соціологія» за участю Андре Кізерлінга (Andre Kieserling) з Білефельду, Клауса Оффе (Claus Offe) з Берліну, Руді Шмідта (Rudi Schmidt) з Йєни, Барбари Зіхтерманн (Barbara Sichtermann) з Берліну; цю дискусію вів Стефан Лессеніх (Stephan Lessenich) з Йєни. Цього ж дня в рамках другого форуму відбулася зустріч-обговорення на тему «Публікація наукових робіт, перспективи видавництв», яку провела Барбара Будріх (Barbara Budrich) з однойменного видавництва у місті Опладені. Цей форум був цікавим насамперед для молодих соціологів, які шукають можливості публікації своїх магістерських та докторських дисертацій. Наступного дня, 8 жовтня 2008р., відбувся третій форум на тему «Невпевненість у світі праці», який провів Гюнтер Валльрафф (Guenter Wallraff) з Кьольну. Тут мова йшла насамперед про безробіття в різних сферах праці, зокрема внаслідок останньої фінансової та економічної кризи. На четвертому форумі того ж дня дискутувалась тема «Дослідницький рейтинг соціології» за участю Штефана Хорнбостеля (Stefan Hornbostel) з Бонну, Райнера Ланге (Rainer Lange) з Кьольну, Фрід

гельма Найдтхардта (Friedhelm Neidhardt) з Берліну, Трутц фон Трота (Trutz von Trotha) з Зігену. Керував цим спеціалізованим соціологічним форумом Уве Шіманк (Uwe Schimank) з Хагену. Цього ж дня авторитетні «Фонд Олександра фон Гумбольдта» (Alexander von Humboldt-Stiftung) та «Німецьке дослідницьке товариство» (Deutsche Forschungsgemeinschaft) за організації Ганса-Георга Зьоффнера з Ессену представили в рамках п'ятого форуму консультації на тему «Підтримки досліджень соціологів». Нарешті, 9 жовтня 2008р. на шостому форумі, котрим керував йєнський соціолог Хартмут Роза, за участі Ненсі Фрезер (Nancy Fraser) з Нью-Йорку та Акселя Хоннета (Axel Honneth) з Франкфурту-на-Майні, обговорювалась тема «Концепції критичної теорії в часи невпевненості».

На завершення Йєнського соціологічного конгресу 10 жовтня 2008р. відбулася *дискусія* на тему «Нові невпевненості, або чоловіки на програних позиціях». Показово, що серед ведучих учасників цієї дискусії був лише один чоловік – Юрген Мартшукат (Juergen Martschukat) з Ерфурта, натомість аж три жінки - Крістель Еккарт (Christel Eckart) з Касселя, Ганна Цігерт (Hanna Ziegert) та ведуча Мартіна Льов (Martina Loew) з Дармштадту. В центрі уваги дискусії було питання, яке характерне як для найрозвинутіших країн світу, так і для східноєвропейських держав – чи є сучасне суспільство у структурному відношенні більш ворожим до чоловіків, ніж до жінок. На думку учасників цієї дискусії, не лише у відношенні рівня освіти жінки останнім часом обігнали чоловіків, але все більше зникає різниця між оплатою праці між жінками та чоловіками, яка ще до кінця 20-го сторіччя була разючою. Особливо у великих містах заробітна плата найбільш успішних жінок та чоловіків майже вирівнюється. А якщо взяти, наприклад, окремі сучасні суспільно-культурні феномени, то в цілому чоловіків вже давно витіснено на другий план з обкладинок та передових статей преси та інших засобів масової інформації, з домінуючих ролей голлівудських та європейських фільмів тощо. Активність в цій дискусії проявили перед усім студенти- та студентки-соціологи, які з'їхалися до Йєни не лише з сусідніх східнонімецьких університетів Галлє, Веймару, Лейпцигу, Берліна, Дрездена та Ерфурта, але й з багатьох західнонімецьких – Ерлангена, Бамберга, Гьоттінгена, Марбурга, Бонна, Гейдельберга.

В рамках Йєнського соціологічного конгресу окремо була запланована *участь зарубіжних країн-гостей* – цього разу ними стали Польща, Угорщина та Чехія. Інтерес німецьких соціологів до цих трьох країн, що мають в своєму активі двадцятирічну історію посткомуністичних змін та вже чотири роки належать до Європейського Союзу, викликаний перед усім їх стабільним економічним ростом за останні роки та найбільшими суспільними реформами. Ці реформи розглядаються сьогоденною європейською соціологічною думкою не просто як «трансформація європейського Сходу», тобто не лише як модернізація цих країн в рамках «догнати Захід Європи», але як «подвійна трансформація» - зміна самої системи та загальне соціальне реформування. Важливим кроком до цього було відкриття суспільств названих країн та їх послідовна інтеграція з західними країнами, що, з одного боку, мало свої переваги, але, з іншого – також всі негативні «західні» наслідки, зокрема збільшення безробіття внаслідок викликів глобальної конкуренції та транснаціонального капіталізму. Серед пленарних та секційних доповідей учасників цих країн слід виділити наступні: «Після розлому системи. Перспективи трансформаційних суспільств» Юлії Салаї (Julia Szalai) з Будапешту, «Амбівалентність посткомуністичного переходу» Петра Штомпки (Piotr Sztompka) з Кракова, «Від дисидентства до демократичної опозиції. Зміна політичного покоління в Центрально-східній Європі» Гельмута Фера (Helmut Fehr) з Кракова. Деякі доповіді на східноєвропейську тематику були зроблені німецькими та австрійськими доповідачами або сумісно німецькими та угорськими соціологами, зокрема: «Про типологію сучасного капіталізму у Східній Європі» Яноша Матіяша Ковача (János Mátyás Kovács) з Відня, «Політичні еліти великої трансформації» Міхаеля Едінгера (Michael Edinger) з Йєни та Габріели Ілонскі (Gagriella Ilonszki) з Будапешту, «Постсоціалістична трансформація – зразок для перебудови континентально-європейських країн добробуту?» Гельмута Візенталя (Helmut Wiesenthal) з Берліну, «Національні економічні еліти та транснаціональний капіталізм в Центральній Європі» Катарини Блюм (Katharina Bluhm) та Віри Траппманн (Vera Trappmann) з Йєни.

Під час роботи конгресу відбулися також різноманітні *виставки-презентації*. По-перше, свою продукцію (книги, плакати, аудіо- та відеокасети, компакт-диски) представили найвідоміші та

місцеві видавництва й книгарні, що спеціалізуються на випуску та продажу соціологічної, юридичної й філософської літератури, зокрема: «Бертельсманн», «Кампус», «Дункер та Гумблот», «Літ», «Номос», «Фельбрюк», «Ольденбург», «Зуркамп», «УТБ», «Бек». По-друге, свою діяльність репрезентували соціологічні товариства, центри та науково-дослідні установи, наприклад: Німецьке товариство соціології, Німецький Інститут економічних досліджень, Інститут емпіричної та прикладної соціології EMPAS, Мюнхенський Інститут науково-соціальних досліджень ISF, Берлінський науковий центр соціальних досліджень WZB, Центр соціальних досліджень міста Галлє, Німецьке об'єднання науково-соціальних досліджень ринку праці SAMF, Інститут ім. Макса Планка з досліджень суспільства. По-третє, головні аспекти своєї тематики представили дослідницькі групи та об'єднання, що працюють за підтримки Німецького Дослідницького Товариства, наприклад: «Державність під час змін», «Рефлексивний модерн», «Суспільний розвиток після зміни системи». На цих виставках-презентаціях учасники конгресу могли поспілкуватися з представниками названих інституцій та ознайомитися з їхньою роботою.

34-й Йєнський соціологічний конгрес було організовано не лише для теоретичних дискусій та абстрактних міркувань соціологів. В рамках конгресу проходили *культурні та тематичні* заходи, які акцентували увагу присутніх на пов'язаність теми конгресу з реальним життям. У цьому відношенні певну роль відіграли також останні світові політичні події. Так, учасники конгресу мали змогу в новій будівлі (кампусі) університету подивитися виставку та фоторепортаж Елізабет Петерсен (Elisabeth Petersen) на тему «Що приносить війна. Діти з Чечні малюють свої переживання». Автор та ініціатор цієї виставки є відомою юристкою, яка викладає в цюріхському університеті (Швейцарія), та Президентом «Форуму свідків часу. Проти байдужості та забуття». Як вказано в короткому проспекті до цієї виставки, війна в Чечні, зокрема – вбивства, «чистки», переслідування, вигнання мирного населення з місцевостей їх проживання, - все це мало величезний вплив на психічний та фізичний стан людей, які її пережили. На думку швейцарської авторки, яка збирала матеріали для своєї виставки в школах під час подорожей Північним Кавказом, ціле покоління чеченських дітей бачило за останні роки свої міста та села в умовах бомбардування, військових сутичок та розрухи. Багато з них зовсім не відвідували

школи, не вміють читати та писати. Тому малювання для них – це одна з доступних можливостей передати своє бачення «брутальної реальності, розрухи, безнадійності та жертв цивільного населення». Відвідувачі цієї виставки мали змогу подивитися як малюнки чеченських дітей, так і фотографії самої Елізабет Петерсен, зроблені нею під час перебування у таборах чеченських біженців, у Грозному та інших містах й селах Чечні. Серед сюжетів цих фотографій – залишений на столі сніданок, розбомблений дім, спустошений сад з поламаними деревами, маленькі діти на вулиці з підбитим танком, тобто «повсякденне божевілля війни». Таким чином, тема «невпевнених часів» на початку 21-го століття не лише широко обговорювалась під час доповідей, форумів та дискусій конгресу, але й отримала висвітлення у наочному зображенні на цій виставці.

Серед різноманітних заходів *культурної програми* конгресу слід виділити концерт відомої німецької групи «Зірки», а також можливість для учасників оглянути знаменитий міський парк «Рай», йєнські музеї-помешкання Гьоте, Шіллера, Гегеля, Фіхте («Дім романтиків») та музеї засновників оптико-будування Карла Цейса і Отто Шотта й сучасні цехи виробництва оптичної продукції цих всесвітньовідомих фірм тощо. Крім цього, ввечері 9 жовтня 2008р. у знаменитому йєнському «Цейс-Планетаріумі» відбувся музично-теоретичний вечір на честь знаменитого соціолога Клода Леві-Строса (нар. 1908р.). На ньому спочатку виступив йєнський соціолог Міхаель Каупперт (Michael Kauppert) з доповіддю «Міфологіка Клода Леві-Строса», в центрі уваги якої був перший том однойменної праці французького соціолога. Потім Фердінанд Цеєнтрайтер (Ferdinand Zehentreiter) з Ганау розповів у своїй доповіді «Міф та музика» про літературні зв'язки К. Леві-Строса та французького композитора Рене Лайбовітця (René Leibowitz), зокрема про інспірацію та вплив соціолога на написання останнім концерту для піаніно. Після цього професор музики Арне Торгер (Arne Torger) з Веймару вперше майстерно виконав названий концерт (опус 62, 1964р.). На завершення швейцарський професор Міхаель Оппітц (Michael Oppitz) з Цюріха ще раз торкнувся основних аспектів «Міфологіки» К. Леві-Строса та акцентував увагу присутніх на темі «Система трансформації шаманського барабану», в рамках

якої було проаналізовано окремі аспекти соціологічних та етнологічних досліджень.

Наостанок слід вказати на деякі формальні сторони проведення 34-го Йєнського соціологічного конгресу. По-перше, кожному учасникові конгресу надавалось право зробити до двох доповідей, резюме яких було надруковане до початку конгресу та надано всім учасникам при реєстрації у день відкриття. По-друге, учасники конгресу повинні були ще до його відкриття внести грошовий внесок. Грошовий внесок на право участі у цьогорічному Йєнському соціологічному конгресі навіть за мірками інших німецьких конгресів та конференцій з гуманітарних дисциплін був досить суттєвим. Так, члени «Німецького товариства соціології» (НТС) повинні були сплатити 200 євро, інші учасники - 240 євро, безробітні – 60 євро, студенти-члени НТС по 50 євро, а інші студенти – 60 євро. Окремо організатори запропонували квитки для студентських груп з 10 учасників (вартістю в 350 євро) та 5 учасників (вартістю в 176 євро). В якості альтернативи бажаючим була запропонована можливість участі не у всіх заходах конгресу, а лише в окремі дні його роботи. У цьому випадку, одноденний внесок для членів НТС складав 60 євро, для інших учасників 70 євро, для безробітних 40 євро, 30 євро для студентів-членів НТС та 40 євро для інших студентів. Причому сплатити цей грошовий внесок повинні були не лише звичайні учасники, котрі пасивно слухали доповіді та активно брали участь у дискусіях, але й активні учасники – тобто доповідачі й навіть самі організатори конгресу та всіх заходів, які проходили в рамках конгресу (виставок, дискусій, форумів тощо). Цей грошовий внесок включав в себе крім права вільно відвідувати всі доповіді, лекції, форуми конгресу, також квиток на святкове відкриття у «Народному Домі», документацію конгресу (програму, резюме доповідей) та майбутній збірник доповідей конгресу. Виключення було зроблено організаторами лише для пенсіонерів, котрі повинні були заплатити половину такого внеску, та для деяких іноземних учасників конгресу, яких звільнили від сплати грошового внеску.

В обговоренні окремих питань в секціях, на форумах та багатьох дискусіях під час 34-го Йєнського соціологічного конгресу взяв участь завідувач кафедри гуманітарних та фундаментальних юридичних дисциплін ХЕПУ Володимир Абашнік. Зокрема, на прикладі навчальних програм з соціології, політології, конфлікто-

логії та філософії учасникам окремих секцій та дискусій було показано тематичні та інші особливості вивчення та викладання цих дисциплін у Харківському економіко-правовому університеті. В рамках своєї компетенції В.Абашнік також розповів про тенденції розвитку сучасної соціологічної думки в українських вузах, зокрема харківського регіону, та основні тематичні аспекти соціологічних публікацій в Україні. Крім цього, під час відкритих дискусій та окремих персональних бесід з відомими німецькими соціологами, політологами та філософами, які брали участь у Йєнському соціологічному конгресі, В.Абашнік дав відповіді на численні запитання та виказав власні думки щодо особливостей реальної ситуації та перспектив розвитку соціології, філософії й університетської науки взагалі в Україні. На завершення слід сказати, що за згодою авторів-учасників 34-го Йєнського соціологічного конгресу деякі найважливіші та найактуальніші доповіді будуть перекладені на українську мову та надруковані в наступних номерах «Наукових записок Харківського економіко-правового університету».